

امنیت ملی پایدار در عصر جهانی شدن

مؤلف:

مهدی عباسی

(موضوعیات علمی دانشگاه پیام نور)

سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

۱۳۹۶

فهرست

صفحه	عنوان
۱۱	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل اول: مفهوم‌شناسی امنیت
۱۷	مقدمه
۱۸	۱. تعاریف امنیت
۱۸	۲. ویژگی‌های امنیت
۱۹	۳. مفهوم‌شناسی امنیت
۱۹	۱ - ۳. نسبی بودن
۲۰	۲ - ۳. چهره دوگانه
۲۰	۳ - ۳. چند بعدی بودن
۲۱	۴. سیر تحول تاریخی گفتمان امنیت...
۲۲	۱ - ۴. تکوین جوامع انسانی و تحول گفتمانی مفهوم امنیت
۲۲	۲ - ۴. جامعه بدوی - گفتمان سنتی
۲۴	۳ - ۴. جامعه مدنی - گفتمان کلاسیک، جامعه ملی - گفتمان مدرن
۲۴	۴ - ۴. جامعه جهانی، گفتمان فرامدرن

۲۵	۵. گونه‌شناسی امنیت
۲۶	۶. ابعاد امنیت ملی
۲۶	۱ - ۶. امنیت سیاسی
۲۷	۲ - ۶. امنیت اقتصادی
۲۸	۳ - ۶. امنیت فرهنگی
۲۸	۴ - ۶. امنیت نظامی
۲۹	۵ - ۶. امنیت اجتماعی
۳۱	۷. امنیت در تئوری‌های روابط بین‌الملل
۳۱	۱ - ۷. واکاوی با نگاه سنتی به امنیت
۳۲	۲ - ۷. رالیسم: اولویت آزادی بر امنیت
۳۲	۳ - ۷. سازه‌های نگاهی اجتماعی به امنیت
۳۳	۴ - ۷. مکاتب گوناگون امنیت چندبعدی
۳۳	۸. دیدگاه اندیشمندان جدید در آره امنیت
۳۳	۱ - ۸
۳۴	۲ - ۸
۳۴	۳ - ۸. باری بوزان
۳۶	۹. امنیت از دیدگاه اسلام
۳۶	۱ - ۹. امنیت در اندیشه سیاسی اسلام
۳۹	۲ - ۹. امنیت از دیدگاه امام علی (ع)
۴۰	۳ - ۹. امنیت و مفاهیم مرتبط با آن در کلام امام خمینی (ره)
۴۳	۱ - ۳ - ۹. بعد معنوی و اخروی امنیت
۴۴	۲ - ۳ - ۹. بعد مادی و دنیوی امنیت
۴۶	۱۰. امنیت و ارزش‌ها
۴۶	۱ - ۱۰. ارزش‌ها، مشروعیت‌بخش هنجارها
۴۶	۲ - ۱۰. ارزش‌ها و فرهنگ
۴۶	۳ - ۱۰. ارزش‌ها، بنیادهای تکوین‌دهنده هویت هستند
۴۶	۴ - ۱۰. ارزش‌ها و باورها
۴۷	۵ - ۱۰. ارزش‌ها و نمادها
۴۷	۶ - ۱۰. ارزش‌ها و ایدئولوژی

۴۷	۷ - ۱۰. ارزش‌ها و انگیزش
۴۷	۸ - ۱۰. ارزش‌ها و نیازها
۴۷	۹ - ۱۰. ارزش‌ها، روش‌ها و میل
۴۸	۱۰ - ۱۰. ارزش‌ها و اعتماد
۴۹	فصل دوم: بررسی نظری مفهوم امنیت ملی در سیاست بین‌الملل معاصر --
۴۹	مقدمه
۵۰	۱. مفهوم امنیت ملی و پیشینه نظری آن
۵۱	۲. تعریف امنیت ملی از دیدگاه متفکران
۵۲	۱. و رخی‌های امنیت ملی و دیدگاه‌های مکاتب سیاسی
۵۲	۱ - ۳. نسلی برین امنیت
۵۳	۲ - ۳. لیت و رگیری
۵۳	۳ - ۳. ذهنی بود امنیت
۵۴	۴ - ۳. تعدد معانی امنیت
۵۶	۴. امنیت ملی و پراگماتیسم
۵۶	۵. امنیت ملی و پوزیتیویسم
۵۷	۱ - ۵. پوزیتیویست‌های اولیه
۵۷	۲ - ۵. پوزیتیویست‌های نو
۵۸	۶. امنیت ملی و سازمانگاران
۵۸	۷. امنیت ملی و پُست‌مدرنیست‌ها
۶۰	۸. تحولات مفهوم امنیت ملی
۶۰	۱ - ۸. تغییر نظام بین‌الملل:
۶۰	۲ - ۸. توسعه و تحول تکنولوژیک:
۶۱	۳ - ۸. تحولات محیط داخلی کشورها:
۶۱	۴ - ۸. عوامل فرهنگی و اقتصادی:
۶۲	۹. عوامل تهدید کننده امنیت ملی
۶۳	۱ - ۹. تهدید سیاسی
۶۳	۲ - ۹. تهدید اجتماعی
۶۳	۳ - ۹. تهدید اقتصادی

۶۴	۴-۹. تهدید زیست محیطی
۶۴	۱۰. مؤلفه‌های تعمیق امنیت ملی
۶۴	۱-۱۰. مشروعیت و یکپارچگی
۶۵	۲-۱۰. هویت
۶۵	۱-۲-۱۰. هویت مشروعیت‌بخشی
۶۵	۲-۲-۱۰. هویت مقاومت
۶۵	۲-۲-۱۰. هویت برنامه‌دار
۶۶	۳-۱۰. پذیرش الگوهای وفاق ملی در جامعه
۶۶	۴-۱۰. سرمنگ مفاهیم فراگیر
۶۶	۵-۱۰. آشنایی ملی
۶۷	۶-۱۰. نهادهای تربیت اجتماعی
۶۷	۷-۱۰. مدیریت نرم اجتماعی و پاسخگو
۶۸	۸-۱۰. الزامات و بسته‌های تضمین سیاسی برای رسیدن به امنیت داخلی
۶۸	۱-۸-۱۰. اقتدار
۶۸	۲-۸-۱۰. ثبات
۶۸	۳-۸-۱۰. انتظام
۶۸	۱۱. انقلاب اطلاعات و تأثیر آن بر مفهوم امنیت ملی
۷۱	فصل سوم: جهانی شدن و تأثیر آن بر مفهوم امنیت کشورها
۷۱	مقدمه
۷۲	۱. تاریخ جهانی شدن
۷۲	۲. مفهوم جهانی شدن
۷۴	۲. مراحل اصلی جهانی شدن
۷۵	۳. مشخصه‌های بارز جهانی شدن
۷۶	۴. جهانی شدن و مفهوم امنیت
۷۸	۵. جهانی شدن و تأثیر آن بر حاکمیت ملی
۸۰	۱- بهره‌مندی دولت‌ها از حاکمیت
۸۱	۲- برابری و تساوی دولت‌ها
۸۱	۳- فقدان مجوز دخالت در امور کشورها

۶. جهانی شدن ارتباطات و تأثیر آن بر امنیت ملی ----- ۸۴

۷. اهمیت هویت ----- ۸۸

۸. جهانی شدن و نقش هویت‌های ملی، اجتماعی، فرهنگی و مذهبی در تأمین امنیت ----- ۹۰

۱ - ۸. هویت قومی ----- ۹۰

۲ - ۸. هویت ملی ----- ۹۵

۳ - ۸. هویت و امنیت ----- ۹۷

۴ - ۸. هویت دینی ----- ۱۰۰

۱ - ۸. رویکرد مثبت به آینده ----- ۱۰۱

۴ - ۸. زمینه‌سازی برای هویت تمدنی ----- ۱۰۱

۲ - ۴. ۱. مقبولیت اجتماعی ----- ۱۰۱

۴ - ۱. ۸. مدت اعتقادی ----- ۱۰۲

۵ - ۸. هویت فرهنگی ----- ۱۰۴

۶ - ۸. هویت و قدرت ----- ۱۰۵

فصل چهارم: بررسی نحوه شکل‌گیری دولت در گذار تاریخ ... ----- ۱۰۹

مقدمه ----- ۱۰۹

۱. مبانی فکری و نظری مربوط به شکل‌گیری دولت ----- ۱۱۰

۱ - ۱. مفهوم دولت ----- ۱۱۰

۲. پیدایش دولت ----- ۱۱۱

۳. نظریه‌های دولت ----- ۱۱۲

۱ - ۳. نظریه دولت مطلقه ----- ۱۱۲

۲ - ۳. نظریه دولت مشروطه ----- ۱۱۲

۳ - ۳. نظریه اخلاقی دولت ----- ۱۱۳

۴ - ۳. نظریه طبقاتی دولت ----- ۱۱۳

۵ - ۳. نظریه کثرت‌گرایان درباره دولت ----- ۱۱۳

۴. تحول دولت پیش از ظهور دولت‌های مدرن ----- ۱۱۴

۱ - ۴. دولت‌های نخستین: جوامع کشاورزی و قبیله‌ای ----- ۱۱۴

۲ - ۴. ظهور دولت - شهر (CITY - STATE) ----- ۱۱۶

۳ - ۴. امپراطوری رم (ROMAN EMPIRE) ----- ۱۱۷

- ۴ - ۴. دولت در قرون وسطی (MIDDLE AGESE) ----- ۱۱۷
- ۵ - ۴. دولت فئودالی (FEUDALIST STATE) ----- ۱۱۷
- ۶ - ۴. دولت ملوک الطوائفی ----- ۱۱۸
- ۷ - ۴. دولت مطلقه (AVSOLUTE STATE) ----- ۱۱۹
۵. عنصر ظهور دولت‌های مدرن ----- ۱۲۰
- ۱ - ۵. دولت - ملت (NATION - STATE) ----- ۱۲۰
۶. دولت در قرن نوزدهم ----- ۱۲۳
۱. ظهور پدیده جهانی شدن و تحول مفهوم دولت ----- ۱۲۴
۲. جایگاه دولت عنوان بازیگر اصلی و تأمین‌کننده امنیت ----- ۱۲۷
- فصل پنجم: سرمایه اجتماعی و نقش آن در امنیت ملی پایدار** ----- ۱۳۱
- مقدمه ----- ۱۳۱
۱. مفهوم سرمایه اجتماعی ----- ۱۳۲
۲. ابعاد سرمایه اجتماعی ----- ۱۳۵
۳. سرمایه اجتماعی و مناسبات با سرمایه فیزیکی و انسانی ----- ۱۳۸
۴. پیامدهای مثبت سرمایه اجتماعی ----- ۱۳۸
۵. سطوح سرمایه اجتماعی ----- ۱۳۹
- ۱ - ۵. سطح ملی ----- ۱۳۹
- ۲ - ۵. سطح سازمانی ----- ۱۴۰
- ۳ - ۵. سطح فردی ----- ۱۴۰
- ۴ - ۵. سطح گروهی ----- ۱۴۱
- ۵ - ۵. سطح اجتماعی ----- ۱۴۱
۶. تعامل دولت با جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی ----- ۱۴۴
۷. مؤلفه‌های ارتباطی سرمایه اجتماعی در اسلام ----- ۱۴۸
- ۱ - ۷. عوامل دوستی‌زا ----- ۱۴۸
- ۲ - ۷. تفکر یکپارچگی امت اسلامی ----- ۱۴۸
- ۳ - ۷. اصل توجه اجتماعی ----- ۱۴۸
۸. مؤلفه‌های ایجاد هنجار ----- ۱۴۹
- ۱ - ۸. عدالت ----- ۱۴۹

۱۴۹	۲- ۸. ایثار
۱۵۰	۳- ۸. تزايد خوبی
۱۵۰	۴- ۸. خيرخواهی عمومی
۱۵۱	۹. امنیت ملی پایدار
۱۵۴	۱۰. ابعاد نظریه امنیت پایدار
۱۵۴	۱- ۱۰. تغییرات جوی
۱۵۵	۲- ۱۰. رقابت بر سر منابع
۱۵۵	۱۰- ۱. مهاجرت اقلیت جهان
۱۵۵	۴- ۱۰. نظامی شدن جهانی
۱۵۶	۱۱. معنا و راجع امنیت ملی پایدار
۱۵۷	۱- ۱. تعهد اجتماعی قوی
۱۵۸	۲- ۱۱. اعتماد امنیت
۱۵۹	۳- ۱۱. مدیریت عمومی
۱۶۰	۴- ۱۱. مشارکت جهانی
۱۶۰	۱۲. سرمایه اجتماعی و نقش آن در دارک، امنیت ملی پایدار
۱۶۲	۱- ۱۲. یکپارچگی ملی
۱۶۳	۲- ۱۲. مدیریت کم هزینه دشواری سیاسی - اقتصادی
۱۶۴	۳- ۱۲. پیشگیری از انفعال سیاسی - اجتماعی
۱۶۵	۴- ۱۲. ارتقاء ظرفیت نظام سیاسی
۱۶۶	۵- ۱۲. تثبیت و ارتقای هویت ملی
۱۶۷	۶- ۱۲. تعمیق اعتماد
۱۶۹	فهرست منابع

پیشگفتار

از زمانی که بشر پا به عالم هستی نهاده و به اقتضای طبیعت خود به زندگی اجتماعی روی آورده است امنیت از ضروریات زندگی او محسوب شده است. به طوری که برآورده شدن سایر نیازهای اساسی او در گرو تأمین امنیت و وابسته آن بوده است. گذشت زمان او حتی بر اساس قراردادهای اجتماعی، بخشی از آزادی خود را دست داده است تا بتواند در سایه قوانین اجتماعی، امنیت لازم را برای زندگی مطالبه به دست آورد. این امر نشان دهنده این نکته مهم است که تأمین آزادی عنوان گوهر گمشده انسان با تأمین امنیت او در رابطه‌ای مستقیم قرار دارد.

با پیشرفت زندگی بشر در احوار مختلف موضوع امنیت، معانی و مفاهیم مختلفی به خود گرفته است تا جایی که مفاهیم ارزشمند و اساسی مانند توسعه، به عنوان ضرورت ناگزیر جوامع عصر حاضر با وجود تنوعی که در زمینه‌های مناسب امنیت میسر گشته و در وضعیت نامانی هیچ گونه زمینه‌ای برای توسعه قابل تصور نبوده است.

اما در عصر جدید، امنیت ملی مفهوم جدیدی است که با پیدایش پدیده «دولت ملی» در دوران معاصر به وجود آمده و در عصر جهانی شدن مفاهیمی همچون سرمایه اجتماعی، به عنوان مشارکت اجتماعی افراد در راستای رسیدن به توسعه پایدار مرتبط شده است. سرمایه اجتماعی در معنای مشارکت جمعی انسان‌ها در جامعه دارای ابعاد گوناگون اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی است که به وسیله نظریه پردازانی چون رابرت پاتنام، جیمز کلن، پیر بوردیو و فرانسیس فوکویاگو بسط یافته و امروزه به عنوان عنصری مؤثر برای رسیدن به امنیت پایدار در جامعه محسوب می‌شود. البته خانواده به مثابه مرکز تجمع اولیه

سرمایه اجتماعی، و افراد به منزله حاملان این سرمایه در چارچوب کلی، عامل حفظ، استمرار و تقویت این نوع از سرمایه‌اند؛ سرمایه‌ای که شاید در قالب کلمه‌ای به نام اعتماد و جوهی از آن قابل دسترس باشد.

درهم‌تنیدگی مفاهیمی اساسی همچون آزادی، توسعه پایدار، امنیت و ... در زندگی امروز بشر نشان‌دهنده اهمیت غیرقابل انکار تک‌تک این مفاهیم در زندگی انسان معاصر است و از میان این مفاهیم، مفاهیمی وجود دارند که تعقیق آنها وابسته به وجود مفاهیم مهم‌تر دیگر است که مفهومی چون «امنیت» در رأس آنها قرار دارد و با توسعه نظام‌های حکمرانی و پیچیدگی امور سیاسی در جهان معاصر، امنیت ملی به عنوان شاخه‌ای مهم از امنیت در معنای کلی آن، به بیشترین یافته است.

با توجه به این مراتب مهم و ضرورت تعریف و شناخت اهمیت امنیت در معنای عام و امنیت ملی در معنای خاص آن، در پژوهش حاضر ابتدا به تعریفی از امنیت و ویژگی‌های آن پرداخته شده، سپس سیر تحول تاریخی گفتمان امنیت در گذر زمان، جهانی شدن، تاثیر آن بر مفهوم امنیت کشورها مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل آخر نیز، سرمایه اجتماعی به عنوان عنصری مؤثر برای رسیدن به امنیتی پایدار به بحث پرداخته شده است.

مقدمه

از زمانی که انسان به زندگی اجتماعی روی آورده همواره امنیت و توسعه جزء ضروری ریزی او محسوب شده است؛ به طوری که براساس قراردادهای اجتماعی، انسان بخشی از آزادی خود را از دست داده تا بتواند در سایه قوانین اجتماعی امنیت لازم را برای توسعه به دست آورد. با پیشرفت زندگی بشر در ادوار مختلف، موضوع امنیت و توسعه، مفاهیم مختلفی به خود گرفته است تا جایی که توسعه و پیشرفت بشر با وجهی زبانه مناسب امنیت میسر گشته و در فقدان امنیت، هیچگونه زمینه‌ای برای توسعه قابل تصور نبوده است.

امنیت ملی مفهوم جدیدی است که با پیدایش پدیده دولت‌های ملی در دوران معاصر پدیدار شده است و همین مسئله رجب شده است که در مورد مفهوم امنیت ملی، مانند سایر مفاهیم موجود در علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، بین محققان اجماع نظری وجود نداشته باشد؛ از این جهت است که برای امنیت ملی تعریف‌های گوناگونی ارائه شده است.

برخی از نویسندگان، امنیت ملی را به معنی نبود تهدید نظامی علیه یک کشور گرفته‌اند. برخی دیگر نیز بر محافظت از کشور در برابر حملات نظامی یا اقدامات واژگون‌سازی از خارج تأکید کرده و براساس تعریف کلاسیک امنیت ملی را توانایی کشور در رفع تهدیدات خارجی علیه حیات سیاسی یا منطقه‌ای خود در نظر گرفته‌اند. براین اساس، کمتر مشاهده شده است که امنیت ملی در بین افراد، گروه‌ها و جریانات سیاسی به گونه‌ای واحد تصور شود؛ گرچه در هنگام وقوع تجاوزات نظامی و یا شورش و آشوب‌های داخلی ابهامی در تعریف امنیت ملی دیده نمی‌شود، اما در شرایط عادی، اجماع نظر درباره امنیت ملی و عمومی کشور قدری دشوار و پیچیده رخ می‌نمایند، در حالی که باید به این

نکته توجه داشت که امنیت ملی یکی از مباحث بسیار مهم در گستره سیاست داخلی کشورهاست که بر اثر شرایط خاص زمانی، مکانی و جغرافیایی، جلوه‌های بین‌المللی به خود می‌گیرد و هر کشوری بنابه شرایط مختلف سیاسی و اهدافی که دنبال می‌کند، تعریفی از امنیت ارائه می‌دهد. بنابراین کشورها ممکن است کلمات و واژه‌های مختلفی مترادف با امنیت ملی مانند صیانت کشور، بقای کشور، توازن قدرت، بازدارندگی، منافع ملی، هم‌زیستی، سالم‌آمیز، بی‌طرفی، انزوای طلبی، تشنج‌زدایی، امنیت دسته‌جمعی و غیره ... به کار گیرند. یک جمع‌بندی کلی، امنیت ملی را می‌توان به معانی و پدیده‌های زیر الاق کرد:

- ۱ - حفظ تمامیت ارضی، حفظ جان مردم، بقا در ادامه سیستم اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیت کشور.
- ۲ - حفظ و ارتقای منافع حیاتی کشور (منابع زیرزمینی، فرآورده‌های صنعتی، نیروی متخصص و سرمایه‌ی).

۳ - فقدان تهدید جدی از خارج نسبت به منافع ملی و حیاتی کشور.

اما در دهه‌های اخیر، به‌ویژه با پایان یافتن دوران جنگ سرد و نظام دوقطبی در جهان، تحولاتی در مفهوم امنیت به وجود آمده است که روند امنیت را در کشورهای مختلف جهان دگرگون ساخته است؛ به طوری که مفهومی از امنیت ملی که مبنای نظامی داشت و قدرت دولت‌ها را مورد تأکید قرار می‌داد و در آن حفظ تمامیت ارضی، استقلال و مسایل عمده سیاسی در اولویت قرار داشتند و عامل اصلی تاریخ و حفظ امنیت بودند، جای خود را در باطنی جدید و کلی‌تر از امنیت که بیشتر مبتنی بر فایده‌گرایی است داده است.

در کنار آن، ارتباط سرمایه اجتماعی در تدارک امنیت پایدار روز به روز اهمیت یافته است. مطابق تحقیقات انجام شده در دنیا، نظم اجتماعی و امنیت ملی، حاصل رضایتمندی شهروندان و گروه‌هاست و این رضایتمندی در گرو وجود شبکه‌های اجتماعی نیرومند و برآمده از فرایند مستمر، نهادمند و برخاسته از بطن جامعه است که می‌توان آنها را در چهره سرمایه اجتماعی قوی

مجتم کرد. لذا سرمایه اجتماعی، با شیوه‌های مختلف از جمله افزایش یکپارچگی ملی، تسهیل مدیریت، دشواری‌های سیاسی - اقتصادی، پیشگیری از انفعال سیاسی - اجتماعی، ارتقاء ظرفیت نظام سیاسی، تثبیت و ارتقای هویت ملی در تقویت پایه‌های امنیت ملی نقش مستقیم دارد.

در پژوهش حاضر سعی شده تحولات امنیت در طول زمان، از قدیم تا عصر جدید، جهانی شدن و نقش سرمایه اجتماعی در تدارک امنیت پایدار مورد بررسی قرار گیرد.

www.ketab.ir